

การให้ความหมายในชีวิตของคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Meanings of life among people experiencing homelessness in mueang district Chiang Mai province

Received: Aug 28, 2025

Revised: Oct 27, 2025

Accepted: Oct 31, 2025

^{1*}ลirinชิสา อุดมพัฒน์ ²ธีรวรรณ ธีระพงษ์ ³ณัฐวุฒิ อรินทร์^{1*}Lirinchisa Udompat ²Teerawan Teerapong ³Natthawut Arin^{1*–3}สาขาวิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{1*–3}Psychology Department, Faculty of Humanities, Chiang Mai UniversityCorresponding author E-mail: lirinchisa.u@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายในชีวิตของบุคคลที่ใช้ชีวิตแบบคนไร้บ้านในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยาเชิงตีความ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างของคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 4 คน ผ่านการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2566 ถึง เมษายน พ.ศ. 2567 ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ COA เลขที่ 092/66 วันที่ 9 สิงหาคม 2568

ผลการศึกษา พบใจความสำคัญของการให้ความหมายในชีวิตของคนไร้บ้าน 3 ประเด็น ดังนี้ (1) การเปลี่ยนผ่านและการตีความตัวตนใหม่ภายใต้บริบทเฉพาะ (2) การสร้างและดำรงไว้ซึ่งความหมายของชีวิตในสภาวะจำกัด และ (3) ความเป็นมนุษย์และเงื่อนไขในความสัมพันธ์ การยอมรับ การแยกตัว และการมีที่ทางในโลก สรุปได้ว่า กลุ่มคนไร้บ้านในการศึกษาไม่ได้ดำรงอยู่ในเพียงฐานะเหยื่อจากโครงสร้างทางสังคม แต่เป็นผู้ประกอบสร้างความหมายในชีวิตขึ้นใหม่ภายใต้ประสบการณ์เดิม โดยอาศัยอำนาจเชิงปัจเจก ความสัมพันธ์เชิงเลือก และการตีความตัวตนใหม่ ที่ไม่ยึดโยงกับกรอบบรรทัดฐานทางสังคม ความหมายในชีวิตของคนไร้บ้านจึงไม่ได้เกิดจากการถูกมอบความหมายให้ แต่เกิดจากมุมมองต่อชีวิต ความเชื่อ การเลือกกระทำ ท่ามกลางความไม่แน่นอนของชีวิต และสถานะทางสังคมที่ไม่มั่นคง

จากผลการศึกษาการให้ความหมายในชีวิตของคนไร้บ้านสามารถเป็นแนวทางในการส่งเสริมบทบาทนักจิตวิทยาการให้คำปรึกษา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระบบสวัสดิการสังคมได้บูรณาการแนวทางจิตวิทยาการให้คำปรึกษา ในการเยียวยาทางอารมณ์ การสร้างตัวตน ส่งเสริมให้กลุ่มเปราะบางและบุคคลทั่วไปในสังคมได้ค้นพบและให้ความหมายในชีวิตแก่ตนเอง

คำสำคัญ: คนไร้บ้าน การให้ความหมายในชีวิต การตีความตัวตน ความสัมพันธ์เชิงเลือก อำนาจเชิงปัจเจก

Abstract

This research aims to study the construction of life meaning among individuals experiencing homelessness in Mueang District, Chiang Mai Province. A qualitative design was employed using the interpretative phenomenological analysis (IPA) approach, with semi-structured, in-depth interviews conducted with four homeless individuals residing in Mueang

District, Chiang Mai. Participants were selected through purposive sampling, and data were collected from October 2023 to April 2024. The study received ethical approval from the Research Ethics Committee, Chiang Mai University (COA No. 092/66, dated August 9, 2024).

The findings revealed three key themes: (1) the transition and reinterpretation of self within a specific context, (2) the creation and sustenance of meaning under constrained conditions, and (3) humanity and relational dynamics, including acceptance, withdrawal, and the sense of belonging.

The study concludes that homeless individuals are not merely passive victims of social structures but active agents who reconstruct life's meaning through free will, selective relationships, and the reinterpretation of past experiences beyond social norms. Their meaning in life is therefore not externally imposed but arises from their own perspectives, beliefs, and actions amid life's uncertainties and unstable social conditions.

Keywords: meaning of life, reinterpretation of self, selective relationships, personal agency

บทนำ

ภาวะไร้บ้านเป็นสภาวะที่ซับซ้อนกว่าเพียงการไร้ที่อยู่อาศัย แต่คือการที่บุคคลเผชิญกับความไม่มั่นคงทางด้านกายภาพ สังคม และจิตใจ การไร้ซึ่งความรู้สึกมีที่ทางในโลก ซึ่งส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อการรับรู้คุณค่าในตนเอง ความสามารถในการตัดสินใจ และการให้ความหมายในการดำรงชีวิต โดยงานวิจัยในประเทศไทยที่ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้าน เช่น งานของ ถิรนนท์ ช่วยมิ่ง (2560) ที่มุ่งสำรวจปัจจัยทางจิตสังคมของคนไร้บ้านที่มีโรคทางจิตเวชในเขตกรุงเทพฯ สะท้อนให้เห็นถึงแรงกดดันจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและครอบครัว ตลอดจนผลกระทบทางจิตใจ อาทิ ความสิ้นหวัง ความรู้สึกโดดเดี่ยว และการรับรู้คุณค่าในตนเอง และงานของ นภัสสร วัฒนศิริ (2562) ที่มุ่งประเมินประสิทธิภาพของนโยบายคุ้มครองคนไร้บ้านในการสนับสนุนด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งพบข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและการเข้าถึงสวัสดิการที่ไม่ครอบคลุม อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านี้ยังคงให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกเป็นหลัก งานวิจัยที่ลงลึกถึงกระบวนการภายใน เช่น การให้ความหมายในชีวิต ความหวัง การตีความคุณค่าของตนเอง และการจัดการกับภาวะไร้บ้านในเชิงอัตวิสัยมีอยู่ไม่มากนัก การมีมุมมองต่อคนไร้บ้านเป็นเพียงผู้รับบริการที่ต้องการการแก้ไขปัญหาเฉพาะด้าน เช่น ที่พักอาศัย เครื่องอุปโภค บริโภค โดยปราศจากการคำนึงถึงความซับซ้อนด้านจิตใจ แรงขับภายใน สิ่งที่คนไร้บ้านให้คุณค่า อาจหมายถึงการเพิกเฉยความหมายในชีวิตในฐานะองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการดำรงอยู่ของมนุษย์ (ถิรนนท์ ช่วยมิ่ง, 2560; นภัสสร วัฒนศิริ, 2562)

การวิจัยนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากคำถามเชิงอัตถิภาวะที่ว่า ความหมายของการมีชีวิตอยู่จะคงอยู่ได้อย่างไรในภาวะที่ชีวิตอยู่ท่ามกลางบริบทที่มีข้อจำกัดและเปราะบาง หากแม้บุคคลทั่วไปจำเป็นต้องเผชิญกับความทุกข์ที่นำไปสู่การตั้งคำถามต่อการมีอยู่ของชีวิตแล้วนั้น สำหรับคนไร้บ้านที่สังคมมองว่าเป็นผู้ขาดโอกาส พวกเขาสามารถสร้างความหมาย หรือค้นพบความหมายในชีวิตได้หรือไม่ คำถามนี้ผลักดันให้ผู้วิจัยต้องการทำความเข้าใจคนไร้บ้านในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีเจตจำนง มีศักดิ์ศรีในตัวเอง ไม่ใช่เพียงปัญหาเชิงสังคม แต่เป็นผู้มอบบทเรียนผ่านเรื่องเล่าและประสบการณ์ในชีวิต ซึ่งบริบทของผู้ให้ข้อมูลมีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีทางจิตวิทยาอย่างลึกซึ้ง โดยการวิจัยนี้นำกรอบทฤษฎีสำคัญสองประการ ได้แก่ Logotherapy ของ Viktor Frankl ที่เสนอว่ามนุษย์สามารถค้นพบความหมายในชีวิตได้แม้ในสถานการณ์ที่ยากลำบากที่สุด (Frankl, 1946) และ

การบำบัดแบบอัตถิภาวนิยม ของ Irvin Yalom ที่ชี้ให้เห็นว่าความทุกข์ของมนุษย์มีรากฐานมาจากความกังวลสูงสุดแห่งชีวิตเชิงอัตถิภาวะ เช่น ความโดดเดี่ยวและความไร้ความหมาย (Yalom, 1980) การบูรณาการแนวคิดทั้งสองทฤษฎีเอื้อต่อการที่ผู้วิจัยสามารถมองเห็นและทำความเข้าใจภาวะเชิงอัตถิภาวะของคนไร้บ้านได้อย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมทั้งมิติด้านมืดและด้านสว่างของประสบการณ์ที่คนไร้บ้านกำลังเผชิญอยู่

บริบทของงานวิจัยมุ่งเน้นคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ในเมืองที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็พบสัดส่วนคนไร้บ้านที่สูง การศึกษาบริบทนี้จึงช่วยสะท้อนสภาพภาวะไร้บ้านที่ซับซ้อนในสังคมเมืองที่กำลังพัฒนา ผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาในพื้นที่จึงสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความสัมพันธ์เชิงลึก และเป็นพื้นที่แห่งการรับฟัง รวมถึงมีความเข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของคนไร้บ้าน

จากการทบทวนวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายในชีวิตของคนไร้บ้าน ทั้งในบริบทตะวันตกและตะวันออก โดยงานวิจัยในตะวันตกมักเน้นมิติของปัจเจกบุคคล ตัวตน และการให้ความหมายส่วนตนผ่านการสะท้อนตนเอง การเล่าเรื่องราวชีวิตและสร้างความหมายขึ้นมาใหม่ ขณะที่งานวิจัยในบริบทไทยหรือตะวันออกมุ่งเน้นความหมายที่เกิดจากความสัมพันธ์ การเกื้อกูล และการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยสรุปทบทวนวรรณกรรมได้วางรากฐานทั้งเชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีสำหรับการศึกษาความหมายในชีวิตของคนไร้บ้าน พร้อมทั้งสร้างองค์ความรู้ใหม่สำหรับนักจิตวิทยาการปรึกษาในการออกแบบกระบวนการช่วยเหลือที่คำนึงถึงมิติด้านจิตใจ และความหมายเชิงอัตถิภาวะของปัจเจกบุคคลมากขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการให้ความหมายในชีวิตของบุคคลที่ใช้ชีวิตแบบคนไร้บ้านในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การใช้แนวทาง Meaning-Centered Psychotherapy หรือ Existential Therapy ช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาสามารถค้นพบและเข้าใจความหมายของชีวิตได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผ่านกระบวนการสะท้อนความคิดและประสบการณ์ส่วนบุคคล ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง การทำความเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ช่วยกระตุ้นให้ผู้รับการปรึกษาสามารถตัดสินใจได้อย่างมีสติ และรับผิดชอบต่อการเลือกในชีวิตของตนเอง อีกทั้งยังช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาสามารถเผชิญกับวิกฤตหรือการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่หลีกเลี่ยงหรือข่มความรู้สึกของตนเอง การเข้าใจความหมายของชีวิตในแต่ละช่วงเวลาช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ส่งเสริมการมีสุขภาพจิตที่ดีในระยะยาว ซึ่งมีผลต่อการปรับตัวในสังคมและการดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาพฤติกรรมและกระบวนการปรับตัวทางจิตใจของผู้รับการปรึกษาในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือพบวิกฤตภายในชีวิตอย่างรุนแรง

วิธีการศึกษา

รูปแบบการศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยาเชิงตีความ (Interpretative Phenomenological Analysis: IPA) มุ่งเน้นศึกษาประสบการณ์ส่วนบุคคลในบริบทเฉพาะที่มีความคล้ายคลึงและมีความแตกต่างทางประสบการณ์ โดยกระบวนการปรากฏการณ์วิทยาเชิงตีความ ทำให้เข้าถึงประสบการณ์เฉพาะของคนไร้บ้านและการให้ความหมายในชีวิตได้อย่างลึกซึ้ง และส่งเสริมทักษะการสะท้อนตนเองของผู้วิจัยเพื่อลดอคติในการวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาได้รับการอนุมัติจากสำนักงานคณะกรรมการ

จริยธรรมในคน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หนังสือรับรอง COA เลขที่ 092/66 โดยมีระยะเวลาการรับรอง 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 9 สิงหาคม 2568 จนถึงวันที่ 8 สิงหาคม 2569

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

บุคคลที่ใช้ชีวิตในฐานะคนไร้บ้านในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ มีประสบการณ์ตรงในการใช้ชีวิตในฐานะคนไร้บ้านในพื้นที่ดังกล่าวเป็นเวลาอย่างน้อย 5 ปี มีความสามารถในการสื่อสารและถ่ายทอดประสบการณ์ของตนเอง สามารถสื่อสารเป็นภาษาไทยได้ และแสดงเจตจำนงเข้าร่วมวิจัยโดยสมัครใจโดยการให้ความยินยอมผ่านทางวาจา เลือกผู้ให้ข้อมูลโดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือและคุณภาพของเครื่องมือ

ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย ทั้ง 2 ท่าน และทดลองใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีความใกล้เคียงกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจริง โดยเครื่องมือการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ (1) ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ ภูมิลำเนา สถานที่อาศัยปัจจุบัน ความสนใจทั่วไป (2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับประสบการณ์การไร้บ้าน หรือประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต เรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง การรับรู้ความทุกข์และความสุข การค้นพบการเปลี่ยนแปลงในชีวิต การให้ความหมายต่อชีวิตของตนเอง และ (3) แบบบันทึกภาคสนาม ได้แก่ ท่าทางอากัปกริยา สภาพแวดล้อม บรรยากาศ และเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นนอกเหนือจากการสัมภาษณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล

ระยะเวลาการเก็บข้อมูล ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2566 ถึง เมษายน พ.ศ. 2567 ผู้วิจัยประสานงานเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่ ในการแนะนำและเป็นผู้พาเข้าสู่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์ไร้บ้านตรงตามเกณฑ์ นอกจากการประสานงานผ่านผู้พาเข้าสู่กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยเน้นการสร้างความคุ้นเคยโดยตรงกับผู้ให้ข้อมูล โดยการลงพื้นที่วิจัย ได้แก่ สถานที่ขนส่งผู้โดยสารช้างเผือก และย่านประตูท่าแพ รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร แจกอาหาร การตรวจสอบสุขภาพแบบเคลื่อนที่ของหน่วยกาชาดไทย เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมองเห็นผู้วิจัยในฐานะผู้ร่วมพื้นที่มากกว่าผู้เก็บข้อมูล วิธีการนี้ช่วยลดระยะห่าง สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร และทำให้ผู้ให้ข้อมูลค่อย ๆ เปิดใจเล่าประสบการณ์ด้วยความสมัครใจ จากนั้นจึงติดต่อนัดหมายวันและเวลาสัมภาษณ์ตามความพร้อมของผู้ให้ข้อมูล เมื่อการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ผู้วิจัยขอให้เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาสังคมทำการแนะนำผู้ให้ข้อมูลคนต่อไปที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์การคัดเลือกและดำเนินการชี้แจงและขอความยินยอมเช่นเดียวกันทุกครั้ง จนกระทั่งข้อมูลที่ได้รับไม่พบประเด็นใหม่และพบว่าข้อมูลเพียงพอสำหรับการอภิปรายเพื่อทำความเข้าใจประเด็นสำคัญตรงกัน 3 คนขึ้นไป ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนละ 2 ครั้ง ใช้เวลา 45-60 นาที บางรายอาจมีการนัดหมายสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูล ร่วมกับการสังเกต จดบันทึกภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยผ่านการศึกษาระเบียบวิธีการวิจัยทางจิตวิทยา การวัดผลทางการศึกษาเชิงจิตวิทยา และการศึกษาเชิงคุณภาพ ในหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา เป็นระยะเวลา 1 ปี

เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูลตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดจนการวิเคราะห์ ผู้วิจัยยึดใช้ถ้อยคำของผู้ให้ข้อมูลตามต้นฉบับ (Verbatim Quote) ไม่นำมาตัดทอนหรือปรับเปลี่ยน เพื่อรักษาความหมายและประสบการณ์ที่แท้จริงของผู้ให้ข้อมูล ลดการตีความเกินกว่าที่เจ้าของประสบการณ์ตั้งใจสื่อ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงลึกแบบกรณีเฉพาะ (Idiographic Analysis) เน้นการทำความเข้าใจข้อมูลในบริบทเฉพาะของแต่ละบุคคลก่อนนำไปเปรียบเทียบ หรือสังเคราะห์ข้ามกรณี ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบร่วม (Peer Debriefing) โดยการนำเสนอร่างธีมและข้อวิเคราะห์บางส่วนต่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลักและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม เพื่อยืนยันความสอดคล้องระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์ และการตีความที่แม่นยำ เชื่อถือได้

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยการติดต่อผู้ให้ข้อมูลเพื่อชี้แจงรายละเอียดของการวิจัย ได้แก่ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ประโยชน์และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น และการพิทักษ์สิทธิ ผู้วิจัยอ่านเอกสารชี้แจงเข้าร่วมการวิจัยให้ฟัง เปิดโอกาสและให้เวลาผู้ให้ข้อมูลในการตัดสินใจและสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมหากพบข้อสงสัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย รวมถึงขอความยินยอมเข้าร่วมการวิจัยผ่านทางวาจา โดยผู้วิจัยชี้แจงชัดเจนว่าโครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยอิสระ ไม่ได้อยู่ภายใต้การดำเนินงานหรือกิจกรรมของหน่วยงาน องค์กร หรือศูนย์พักพิงใด ๆ ทั้งสิ้น เพื่อป้องกันความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยสามารถตัดสินใจเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมได้อย่างเสรีและสมัครใจ ทั้งนี้การเข้าร่วมหรือปฏิเสธการร่วมเข้าร่วมจักไม่ส่งผลกระทบต่อสิทธิการรักษาหรือการรับบริการใดที่ผู้ให้ข้อมูลจำเป็นต้องได้รับทั้งในปัจจุบันและอนาคต ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยขออนุญาตบันทึกเสียง จดบันทึกภาคสนามและชี้แจงถึงการรักษาความลับของข้อมูลการสัมภาษณ์ทุกครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ โดยเริ่มจากการนำเสียงสัมภาษณ์มาถอดความแบบคำต่อคำ (verbatim) จากนั้นอ่านบทสนทนาและทำความเข้าใจกับข้อมูลสัมภาษณ์ซ้ำหลายครั้ง จนกระทั่งเกิดความเข้าใจเรื่องราวเสมือนเป็นผู้ให้ข้อมูล จากนั้นบันทึกเชิงบรรยาย (descriptive comments) บันทึกด้านภาษา (linguistic comments) และบันทึกเชิงแนวคิด (conceptual comments) โดยคำนึงถึงรายละเอียดของประสบการณ์ที่เกิดขึ้น นัยยะทางภาษาและท่าทางที่ผู้ให้ข้อมูลใช้ เน้นความหมายของประสบการณ์ในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก จากนั้นเชื่อมโยงข้อความที่มีความสัมพันธ์กันเข้าสู่ประเด็นย่อยต่าง ๆ จัดกลุ่มประเด็นภายในแยกตามแต่ละกรณี ก่อนวิเคราะห์กรณีถัดไป โดยรักษาความเฉพาะตัวของข้อมูลของแต่ละบุคคล และความแตกต่างข้ามกรณี เพื่อพัฒนาและสรุปเป็นใจความสำคัญหลักเพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยนำเสนอข้อมูลควบคู่กับการอ้างอิงคำพูดของผู้ให้ข้อมูลเพื่อยืนยันความถูกต้องและเพิ่มมิติความเข้าใจแต่ละประเด็น ดังตัวอย่างที่แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการบันทึกประเด็นและระบุใจความสำคัญ

บทสัมภาษณ์	บันทึกเชิงบรรยาย	บันทึกด้านภาษา	บันทึกเชิงแนวคิด	ใจความสำคัญ
ผู้วิจัย : แล้ว (ผู้ให้ข้อมูล) มีช่วงที่รู้สึกมีความสุขที่สุดไหมคะ	ผู้ให้ข้อมูลมองว่าชีวิตไม่มีช่วงเวลาที่เราเรียกว่าเป็นช่วงที่มีความสุขถึงขีดสุด	“ความสุขถึงขีดสุดคงไม่มี” ใช้คำว่า “ถึงขีดสุด” อาจสื่อได้ว่า ความสุขแบบเต็มที่ที่สุด “ไม่มี”	มีความรู้สึกต่อชีวิตที่ไม่สุดโต่ง อยู่ในจุดกึ่งกลางระหว่างความสุขและความทุกข์ ทุกสิ่งไม่จริง มีผ่านมาแล้วก็ผ่านไป	ความหมายของความสุขและความสุขในภาวะชีวิตที่มีข้อจำกัด
ผู้ให้ข้อมูล : โอ้คำว่าช่วงที่มีความสุขถึงขีดสุดคงไม่มี แต่เป็นความสุขที่ถั่วเฉลี่ยกันตลอดทุกเดือนอะไรอย่างเงี้ย ไม่มีความสุขที่สุดและก็ไม่มีความสุขทุกข์ที่สุด 50 50	ในขณะที่เดียวกันก็มองว่าความทุกข์เองก็ไม่มีที่เรียกว่าได้ว่าเป็นช่วงที่ทุกข์ที่สุดเช่นกัน ทุกอย่างเกิดขึ้นเท่าๆกัน โดยเฉลี่ยตามกันไปในช่วงเวลาและจังหวะของชีวิต	ความสุขที่สุดและก็ไม่มีความสุขทุกข์ที่สุด “ไม่มี” “ที่สุด” สองครั้ง เน้นขอบเขตความสุขชั่วของอารมณ์ทั้งด้านบวกและลบ		

ผลการศึกษา

หลังการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 คน ซึ่งเป็นเพศชายทั้งหมด 3 คน และเพศหญิง 1 คน พบว่าข้อมูลที่ได้เพียงพอต่อการอภิปรายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา จึงยุติการเก็บข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลทั้งเพศชายและเพศหญิงมีอายุอยู่ระหว่างช่วง 40 - 65 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีประสบการณ์การไ้บ้านอย่างน้อยเป็นระยะเวลา 5 - 18 ปี และมีลักษณะการดำรงชีวิต สาเหตุที่นำมาสู่การไ้บ้าน หรือการให้ความหมายในชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น การให้ความหมายชีวิตผ่านความมั่นคง ยั่งยืน มีความเสถียรภาพด้านที่อยู่อาศัย, งาน, การพัฒนาตนเอง หรือ การให้ความหมายชีวิตผ่าน เสรีภาพ การเลือกวิถีชีวิตด้วยตนเอง โดยให้คุณค่าผ่านการกระทำ หรือการมีชีวิตอยู่ตามเจตจำนงของตนเองเป็นหลัก

การให้ความหมายในชีวิตของผู้ให้ข้อมูล

ประเด็นที่ 1 การเปลี่ยนผ่านและการตีความตัวตนใหม่ภายใต้บริบทเฉพาะ

การเปลี่ยนผ่านหรือการตีความตัวตนใหม่ในกลุ่มคนไ้บ้าน เป็นกระบวนการที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างประสบการณ์ในอดีตและข้อจำกัดในปัจจุบัน ด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ และความมั่นคงทางกายภาพ การตีความตัวตนใหม่จึงเป็นทั้งการปรับตัวและการต่อรองกับอดีต ความคาดหวัง และภาพสะท้อนของตนเอง ในสายตาสังคม ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 ราย มีประสบการณ์การเปลี่ยนผ่านตัวตนในลักษณะเฉพาะตัว โดยมีแกนหลักร่วมกันในการพยายามฟื้นคืนหรือสร้างตัวตนขึ้นใหม่ภายใต้ข้อจำกัด โดยการเปลี่ยนผ่านไม่ได้จำกัดอยู่ที่สถานะหรือภาพลักษณ์ภายนอกเท่านั้น แต่รวมถึงการสูญเสียตัวตนเดิม เช่น บทบาทในครอบครัว การประกอบอาชีพ ความรัก สุขภาพ เป็นต้น โดยผู้ให้ข้อมูลใช้ภาวะไ้บ้านเป็นพื้นที่ในการต่อรองและก่อสร้างตัวตนขึ้นใหม่ในรูปแบบที่ตนยอมรับได้

1.1) จุดพลิกผันในชีวิต

พบว่าในบริบทของการเข้าสู่สถานะ "คนไ้บ้าน" มักถูกมองว่าเป็นผลลัพธ์มาจากความยากจนหรือการเป็นผู้ขาดโอกาส อย่างไรก็ตาม ข้อมูลการวิจัยเผยให้เห็นว่าเบื้องหลังของการเปลี่ยนผ่านนี้ เกิดจาก "จุดพลิกผัน" ที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อชีวิตและจิตใจ ถือเป็นช่วงที่ชีวิตเปลี่ยนไปจากวิถีเดิม จุดพลิกผันอาจเกิดจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน เช่น การสูญเสีย การเจ็บป่วย หรือความขัดแย้งภายในครอบครัว ซึ่งสิ่งสำคัญกว่าเหตุการณ์ คือ ความหมายที่ผู้ประสบเหตุการณ์มอบให้แก่สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต เหตุการณ์เหล่านี้จึงนำไปสู่การแตกสลายทางตัวตน ขณะเดียวกันก็เป็นจุดเริ่มต้นของการตีความตัวตนใหม่ภายใต้บริบทที่มีข้อจำกัด

“ตอนนั้นมีครอบครัว แล้วทีนี้ว่า ตอนแรกแฟนก็ยังไม่ตาย แฟนไปติดคุกเพราะแฟนมีลูกติด ลูกไปขโมยรถเครื่องเขมมาอย่างเงี้ยคะ เขาก็บอกว่าเดี๋ยงยังไม่บรรลุนิติภาวะให้พ่อติดคุกแทนลูกอะคะ เพราะลูกอายุแค่ 16 ปีเอง ผัวพี่ตายก็เลยมาอยู่เชียงใหม่ ลูก 2 คนก็ฝากไว้กับพี่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

“เจอครั้งแรก ช่วงที่ซัด ๆ อะ ซัด ลม ลมทั้งเมีย ลมทุกอย่าง ทุกอย่างนี้ลมหมดเลยนะ เงินหายหมดไปเจอผู้หญิงคนนี้ ไอ้คนที่ไปเจอที่(ชื่อสถานที่) ไม่ไหว หลังจากนั้นก็ไม่เอาอะ เอาทั้งเงิน เอาทั้งรถ เอาทุกอย่างไปหมด ไม่เหลืออะไรให้กินเลย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

1.2) เส้นทางสู่ภาวะไ้บ้าน เจตจำนงหรือการยอมจำนน

ในกรอบคิดทางสังคมคนไ้บ้าน คือบุคคลที่ล้มเหลวในการรักษาบทบาททางเศรษฐกิจหรือความสัมพันธ์ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาผ่านกรอบการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ พบว่าเส้นทางสู่ภาวะไ้บ้านไม่ได้เป็นผลจากความล้มเหลวส่วนบุคคลเท่านั้น ทว่าสะท้อนออกมาในรูปของทางเลือกภายใต้บริบทที่จำกัด ผู้ให้ข้อมูลบางรายมองภาวะไ้บ้านเป็นสถานะชั่วคราว เพื่อฟื้นฟูและพัฒนาตนเอง ขณะที่บางรายเลือกเข้าสู่ภาวะไ้บ้านโดยมีเป้าหมายเพื่อดำรงไว้ซึ่งอิสรภาพและศักดิ์ศรีของตนเอง บางรายยอมจำนนต่อชะตา

ชีวิตและพยายามหาวิธีปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตต่อไป การวิเคราะห์ประเด็นนี้จึงมุ่งสำรวจ การให้ความหมายเส้นทางสู่ภาวะไร้บ้านของตนเอง โดยเฉพาะความรู้สึกระหว่างการเลือกและการถูกบีบให้ยอมจำนน ซึ่งเผยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงตัวตน และรูปแบบการให้ความหมายในชีวิตของผู้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องยิ่งขึ้นใหม่ท่ามกลางข้อจำกัดทางสังคมและจิตใจ

“สถานะตอนนี้ของผมเป็นพี่น้องคนไร้บ้าน เป็นมาตั้งแต่ปี 2554 ตั้งใจว่าอยากจะเข้าหาเครือข่ายเครือข่ายหนึ่งเพื่อเอาตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วม เผื่อบางที่เราจะได้มีอนาคต ก้าวไปข้างหน้าได้ ไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง ด้วยการช่วยเหลือของเครือข่ายคนไร้บ้าน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

“สถานะของผมตอนนี้ คือคนไร้บ้าน เพราะว่าหนึ่งมันมีอิสระ ไม่มีใครกำหนดกฎเกณฑ์ เรากำหนดเองสองเพราะผมอยากอยู่ของเราเอง อิสระ ไม่มีใครกำหนดกฎเกณฑ์ของใคร ใช่มั้ย อยากอยู่อย่างไก็อยู่ อยากนอนเมื่อไหร่ก็นอน อยากกินเมื่อไหร่ก็กิน นี่ละอิสระ คนไร้บ้าน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

1.3) การตีความตัวตนใหม่ภายใต้บาดแผลเดิม

จากมุมมองของผู้มีประสบการณ์ตรง การไร้บ้านเป็นพื้นที่แห่งโอกาสในการตีความหมายตนเองใหม่ภายใต้เงื่อนไขในชีวิตที่เปราะบาง โดยผู้ให้ข้อมูลอยู่ในฐานะผู้ตีความตัวตนใหม่หลังเผชิญเหตุการณ์ที่เจ็บปวดความสัมพันธ์ที่แตกสลาย โดยเน้นความพยายามในการให้ความหมายใหม่จากรอยบาดแผลเดิม อย่างการถูกทอดทิ้ง การสูญเสียความสามารถทางร่างกาย ความรักที่ไม่สมหวัง กระบวนการดังกล่าวสะท้อนการตีความความหมายตนเองในภาวะไร้บ้านว่าไม่ใช่การสูญเสียความเป็นมนุษย์ แต่เป็นการฟื้นฟูตนเองขึ้นจากเศษซากของความเจ็บปวดในอดีต

“ไม่มี มันไม่คำว่าจนตรอก สำหรับผม เราก็ต้องใช้สติปัญญาของเราเอาตัวรอด อยากอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีหรือไร้ศักดิ์ศรี ต้องพัฒนาตัวเองให้ดี ต้องให้ความคิดเสมอต้นเสมอปลาย อย่าให้มันผิดแผกไปจากเดิม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

“สิ่งที่สำคัญที่สุดตอนนี้ คือ มีชีวิตอยู่ เรานะเอาชีวิตตัวเองให้รอดก่อน เขาเรียกว่า อยู่เพื่ออะไรที่เราพอจะช่วยเหลือคนอื่นได้ คือว่า ผู้สูงอายุเนี่ยช่วยเหลือที่พอช่วยเหลือได้ ข้ามถนนอะไรประมาณนี้ คือ ถือว่าเราช่วยเหลือได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

ประเด็นที่ 2 การสร้างและดำรงไว้ซึ่งความหมายของชีวิตในสภาวะจำกัด

ประเด็นหลักนี้มุ่งสำรวจการให้ความหมายในการมีชีวิต คุณค่า ความหวังท่ามกลางแรงกดดันจากโครงสร้างทางสังคมและสภาพจิตใจภายใน โดยการให้ความหมายในชีวิตของผู้ให้ข้อมูลถูกสะท้อนผ่านการกระทำเล็ก ๆ แต่แฝงนัยสำคัญในแต่ละวัน เช่น การรักษาอิสระส่วนตน การสร้างความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในสังคม ซึ่งล้วนเป็นรูปแบบของการดำรงอยู่ที่ไม่ยอมจำนน และแสดงถึงการประกอบสร้างตัวตนผ่านการกระทำที่เปี่ยมด้วยความหมายเชิงปัจเจก ดังนี้

2.1) การยืนยันคุณค่าในตนเอง กระบวนการให้ความหมายตัวตน

การให้ความหมายตัวตนผ่านการลงมือทำบางสิ่งเพื่อความอยู่รอด การนิยามตนเองที่ไม่อิงมาตรฐานทางสังคม แสดงให้เห็นว่าแม้สูญเสียสถานะภาพทางสังคม ครอบครัว สุขภาพ แต่ผู้ให้ข้อมูลยังคงสามารถรักษาคูณค่าของตนเองไว้ได้ โดยการรักษาคูณค่านี้นี้เกิดขึ้นผ่านบทบาทที่ตนเลือกให้แก่ตนเอง การมีความสามารถในการควบคุมชีวิตและการตัดสินใจภายในชีวิตตนเอง รวมถึงการคงไว้ซึ่งความคิดที่ยืนยันว่าตนเอง คือผู้ที่มีความหมาย มีความสามารถ ไม่ใช่ผู้ล้มเหลว หรือถูกทอดทิ้งจากสังคม

“ชีวิตมันมีคุณค่าของมันอยู่แล้ว เราก็มีชีวิตตามปกติ ต้องดำเนินการต่อ ถ้าพูดถึงกรณีเฮีย เฮียไม่มีบ้าน แต่เฮียยังใช้ชีวิตอยู่ เฮียมีอาชีพ ก็เลยทำให้เฮียก้าวหน้าขึ้นไปอีกชั้น เฮียใช้ชีวิตปกติ ถ้ายังอยู่อย่างนี้ ใช้ชีวิตไม่ปกติ ก็ยังเป็นคนไร้บ้านอยู่ อนาคตไม่ก้าวหน้า” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

“ถ้ามีคุณค่าก็ทำให้มีคุณค่าแล้ว คุณค่าเนี่ยทำอย่างนี้ มีคุณค่าที่สุดแล้ว ในเมื่อเราไม่ให้เขาอดอยาก เขาไม่เจ็บปวด(พี่น้องคนไร้บ้าน) เราก็มียุคแล้ว เท่านั้นแหละ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

2.2) ความเชื่อและความศรัทธาเส้นใยบางเบาที่ร้อยเรียงชีวิต

ความเชื่อและความศรัทธาทำหน้าที่เสมือนพลังภายในที่ช่วยพยุงและหล่อเลี้ยงตัวตนของผู้ให้ข้อมูล ให้คงอยู่ได้อย่างมีความหมาย มีศรัทธาต่อตนเองและสิ่งที่ตนทำ หรือสิ่งที่ตนให้คุณค่า เช่น การมีอาชีพที่มั่นคง ความรู้สึกเป็นที่รักหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ล้วนเป็นกลไกสำคัญที่ผู้ให้ข้อมูลใช้ในการต่อต้านความรู้สึกไร้ตัวตน หรือการตกอยู่ในภาวะสิ้นหวัง โดดเดี่ยว ความเชื่อ ความศรัทธาเหล่านี้ไม่ใช่เพียงความคิดนามธรรมเพียงเท่านั้น แต่ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการตัดสินใจในการเลือกเส้นทางชีวิต การเลือกที่จะเชื่อเลือกที่จะกระทำบางสิ่ง เพื่อรักษาไว้ซึ่งตัวตน โลกภายใน และความหมายที่ตนเองยึดถือ

“การช่วยเหลือมีความหมาย สร้างบุญสร้างกุศลไว้ก่อนถึงแม้ไม่เห็นตัวบุญตัวเอง แต่ว่าการช่วยเหลือคนมันจะมาเอง บางสิ่งบางอย่างทำไว้ก่อน เขาเรียกว่าให้ก่อน ให้เขาก่อนแล้วมันค่อยจะมาทีหลัง อย่างน้อยช่วยคนได้ ช่วยคนพิการ คนแก่ ถึงเวลาเราช่วยได้อยู่แล้ว อย่างน้อยเราวางไว้บุญวาสนาชาติหน้า ชาติต่อไปมันต้องมี มีภพมีชาติ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

“ที่ยังมีชีวิตเพราะ พ่อแม่ยังอยู่ พี่น้องยังอยู่ เพื่อนฝูงมีอยู่ แค่นี้ก็คุ้มแล้วชีวิต พ่อแม่ก็ยังไม่ได้ตาย จะให้คนหัวขามาส่งคนหัวดำมันไม่ใช่เรื่อง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

2.3) แสงปลายอุโมงค์ เป้าหมายและความหวังในชีวิตที่ไม่ดับสูญ

ผู้ให้ข้อมูลพบว่าแม้อยู่ในสถานะคนไร้บ้าน ความหวังและเป้าหมายในชีวิตไม่ได้สูญสิ้นไป แต่ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทในชีวิตที่มีความเฉพาะของแต่ละบุคคล เป้าหมายและความหวังจึงหมายถึง การมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ยึดเหนี่ยวในวันที่ยากลำบาก เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วคงอยู่ เปรียบเสมือนแสงปลายอุโมงค์ที่ช่วยส่องสว่างให้เห็นตัวตนของตนเองและรักษาไว้ อันนำพาชีวิตให้ดำเนินต่อไปแม้ในวันที่มืดมิด

“อยากมีงาน อยากมีเงิน ไม่อยากนอนแบบนี้แล้ว อยากมีห้อง ถ้าเขาไม่มีเงิน เขาไม่มีตังกินข้าว ไปขอใครเขาก็ไม่ได้ เขาต้องอยู่ด้วยตัวเอง เขาต้องทำงานให้ได้ มีเงิน แล้วเขาไม่ต้องไปขอใครกิน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)

“(ศูนย์พักพิง)เป็นบ้านที่เราเอาไว้อยู่ก็จริง แต่สักวันหนึ่งเราต้องก้าวข้ามไป เพราะ(ศูนย์พักพิง)เป็นที่ให้เราสร้างอนาคต ไม่ว่ากี่ปีเมื่อสร้างได้ สมมติเฮียสร้างได้ 10 ปี เฮียก็ออกแล้ว ก้าวออกไปใช้ชีวิตตกกระทาลำบากด้วยตัวเอง ทางศูนย์พักพิงก็เอาเราเป็นแบบอย่าง ประสบความสำเร็จที่ก้าวข้ามศูนย์พักพิง แล้วไปใช้ชีวิตด้วยตัวเอง เป็นตัวอย่างให้คนไร้บ้านคนอื่นได้เดินตาม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)

“สิ่งที่พี่ต้องการมากที่สุดในชีวิต คือ การบรรลุพรหมันต์ ถ้าพี่สามารถบรรลุได้ พี่ก็ไม่ทุกข์แล้ว แล้วพี่ก็ไม่ต้องการไถ่พวงนี้แล้วสิ่งของ เงินทอง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

ประเด็นที่ 3 สายสัมพันธ์ของผู้ร่วมชะตากรรม

การวิจัยนี้พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีประสบการณ์การถูกผลักออกจากสังคมหรือสายสัมพันธ์เดิม แต่ในขณะเดียวกันภายในกลุ่มคนไร้บ้านก็ปรากฏความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ที่มีความเฉพาะตัว เป็นสายสัมพันธ์ที่ไม่เกี่ยวข้องทางสายเลือดหรือผลประโยชน์ แต่เป็นสายสัมพันธ์ที่ช่วยประคับประคองซึ่งกันและกัน ไม่ต้องการการพิสูจน์ตัวตน การมีความสัมพันธ์เชิงเลือก หรือความสัมพันธ์ที่เกิดจากการตัดสินใจเลือกที่จะเชื่อมโยงกับผู้อื่นที่มี

ประสบการณ์คล้ายกันในสภาพแวดล้อมใหม่ที่เปี่ยมไปด้วยความเข้าใจ การแบ่งปัน และความรู้สึกมีที่ทาง เป็นแรงบันดาลใจส่วนหนึ่งให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถดำรงชีวิตและรักษาความหมายในชีวิตไว้ได้

3.1) การถูกผลักออกจากความสัมพันธ์ เมื่อฉันไม่เป็นที่ต้องการ

ความสัมพันธ์ถือเป็นโครงสร้างทางจิตวิทยาและทางสังคมที่ช่วยหล่อเลี้ยงความรู้สึกมีที่ทางในโลก (sense of being) การวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลผ่านการเผชิญหน้ากับความสัมพันธ์ที่ถูกทำลาย เปลี่ยนแปลง หรือ ยุติลงอย่างเจ็บปวด สะท้อนให้เห็นถึง "การไม่เป็นที่ต้องการ" ซึ่งปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว สังคม หรือแม้กระทั่งในกลุ่มคนไร้บ้านด้วยตนเอง ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเผชิญกับภาวะแปลกแยก (alienation) ความเจ็บปวดจากการถูกปฏิเสธจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการให้ความหมายในชีวิต

“แม่เคยบอกพี่นะตั้งแต่ตอนมึงเกิดมาก็ดีแล้ว ตอนพี่ทะเลาะกับน้ำแม่ก็ไม่เลือกพี่ แม่ไปเลือกคนอื่น พี่ก็ไม่เอาเลยกับแม่ ตัดแม่ลูกกันเลย ไม่ต้องสนใจเรื่องมรดก เราใช้นามสกุลเดียวกัน แม่กับผมนามสกุลเดียวกัน แล้วคนอื่น คนละนามสกุล ทำไมอะ มึงเบ่งกูออกมา ไอ้ท่าคลอตกออกมาแล้วไปเลือกคนอื่น พี่น้อยใจ พี่ไม่เอาสักอย่างเลย ออกเลยไม่ต้องสนใจ บอกว่ากูตายที่ไหนไม่ต้องห่วง กูคนไร้บ้าน เอาเลยจบข่าว” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

“เราจะไปถ่วงเพื่อนฝูงไม่ได้ เพราะว่าสภาพเราเหลือแขนอยู่ข้างเดียวเนี่ย เข้าใจใช่เปล่า เราทำงานอะ เราเหลือแขนข้างเดียวแล้วไปทำงาน มันถ่วงเขาไง เข้าใจเปล่า ถ่วง ค่าแรงยังเท่าเก่าอยู่ เขายังให้อยู่ 300-350 ยังเท่าเก่าอยู่ จริงๆอะเราไปเป็นตัวถ่วงเขา ไอ้พวกนั้นอายุ 20 กว่า ผมแก่กว่าเขา ในทีมผมแก่กว่าเขาหมด แขนมันเจ็บอยู่ข้างหนึ่ง คุณไปทำงานคุณก็เป็นตัวถ่วงเขา ขนาดประตูปานหนึ่ง ผมยกไม่ไหว ทำหลุดมือ ประตูล่วง ไอ้น้องข้างสิบบอกว่า ผมได้ซ่อมอีกแล้ว อายุเขา ลุงนี้อายุจะ 50 ละมาทำงานแล้วยังเป็นตัวถ่วงอีก ผมไม่ทำหรอก อายุเขา อายุเด็กมัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

3.2) การเกื้อกูล ปกป้อง และความเห็นใจ

ความสัมพันธ์ต่อเพื่อนร่วมชะตากรรมในโลกของคนไร้บ้าน เป็นทั้งการอยู่ร่วมกันเพื่อความอยู่รอด และเป็นตั้งเส้นใยทางอารมณ์ที่ร้อยรวมความเปราะบางเข้าด้วยกัน ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า ความเกื้อกูล ความเข้าใจ และการแบ่งปัน มีความหมายอย่างลึกซึ้ง ในสถานะชีวิตที่ขาดความมั่นคง ความสัมพันธ์เหล่านี้ช่วยหล่อเลี้ยงตัวตน ทำให้รู้สึกมีที่ทาง รับรู้ถึงความสามารถในการสร้างประโยชน์และมอบคุณค่าและความหมายให้แก่ผู้อื่น ช่วยลดความสิ้นหวัง ด้านความรู้สึกหมดความหมายของชีวิตในฐานะมนุษย์

“พี่เป็นหัวหน้าที่นี่ พี่ไม่อยากให้ใครเสียคน คือพี่เสียไปแล้ว คนอื่นอย่าเสียไปด้วย พี่รู้ทุกคนว่าใครทำอะไรบ้าง ใครอยู่ไหน การเป็นอยู่ยังงี้บ้าง ถ้าพี่ไม่มีความคิดพี่ไม่มาอย่างนี้หรอก ถ้าพี่ยังไม่มาเขาก็ไม่แจก พี่ช่วยแต่ละคน เพราะพี่บอกตรงๆ พี่จะไม่ให้คนนอกแฝงเข้ามา พี่ช่วยแค่คนที่เราร้อง คนไม่มีจะกินจริงๆ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

“คนอื่นเขาจะคิดว่าลูกไม่มีพ่อแม่ เขาเรียกอะไรอะ พ่อแม่ทั้ง จริงๆ ผมทั้งพ่อแม่ ก็ไม่มีอะไร เพื่อนฝูงเยอะ รู้จักกันหมดอะ เราต้องมีเพื่อนฝูงไว้ คือ หมุนเวียนกันไปบางที่เราที่ไม่มีติดเนอะ ช่วงนี้ข้าร้ายผมไม่ได้ทำงานแล้วไง มีตังค์ไม่มีมีงั้น แคร่ๆกันไป กินแบ่งกันไป เราอย่าไปชี้เหนียวกับเขา มีแบ่งไปเลย ถ้าอยู่ในสังคม คนข้างถนนนะ อันนี้ถือว่าผมเป็นคนข้างถนน ช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

3.3) บ้าน ความมั่นคง และอิสรภาพ ความหมายเชิงซ้อนในชีวิตคนไร้บ้าน ระหว่างอิสรภาพที่เลือกและความมั่นคงที่ปรารถนา

ผู้ให้ข้อมูลมีมุมมองต่อคำว่า“บ้าน”ในฐานะภาพสะท้อนระหว่างความสัมพันธ์ ตัวตน และสังคม ซึ่งมีความหมายมากกว่าสถานที่พักอาศัย แต่เป็นพื้นที่ที่มอบหรือพำนักศักดิ์ศรี ความมั่นคง อีสระภาพไปพร้อม ๆ กัน ผู้ให้ข้อมูลบางรายมุ่งหวังความมั่นคงและยอมรับภาระที่มาพร้อมกับการมีบ้าน ขณะที่บางรายเลือกที่จะดำรงไว้ซึ่งอีสระภาพ แม้ต้องแลกมาด้วยความเปราะบางทางจิตใจและสังคม บ้านจึงมีความหมายไม่ตายตัว เป็นพื้นที่แห่งความหมายที่อยู่บนการต่อรองอย่างซับซ้อนระหว่างความปรารถนาในการมีสิ่งยึดเหนี่ยวในชีวิต กับการรักษาอิสระและตัวตนของตนเองอย่างแท้จริง

“บ้าน คือมันมีความอบอุ่นอยู่แล้ว เพียงแต่ญาติพี่น้องมันเยอะเกินไป ทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่อยู่ด้วยกัน แต่ละคนแย่งที่ดินกัน แบ่งมรดก จากครอบครัวที่อบอุ่นก็อบอุ่นแล้ว อย่างนี้จะอยู่ยังไง พี่ไม่ยุ่งหรอก ไม่ชอบ พี่ชอบอิสระของพี่ พี่อยากทำอะไรก็ทำ ไม่อยากก็ไมทำ เหนื่อยก็หนี” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)

“ที่บ้านมันไม่ได้มีปัญหาอะไร ผมไม่ค่อยได้คลุกคลีกับครอบครัว ถ้ามองว่าเขารัก ดูแลไหม เขาก็ดูแลอยู่ แต่ผมไม่สนใจใจ ผมขออยู่ของผมอย่างนี้ ชีวิตอิสระ มันปลงกับชีวิตตัวเอง บ้านมีอยู่แล้ว พ่อแม่จัดการให้เรียบร้อย มีห้องให้นอน จะไปเมื่อไหร่ก็ได้ แต่ผมชอบอยู่อย่างนี้ อยู่ข้างถนนสบายใจกว่า รู้จักกันหมด คือบางอย่างอยู่ในบ้านอึดอัด เข้าใจคำว่าอึดอัดไหม เคยรู้สึกไหม เป็นอย่างนี้ดีแล้วจะไปไหนก็ได้ จะนอนตรงไหนก็ได้ ผมก็นอนในชนสงฆ์เนี่ย มันมีที่นอนของผมอยู่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)

สรุปผล

ภาวะไร้บ้านเป็นมากกว่าความขาดแคลนทางกายภาพ แต่เป็นวิกฤตเชิงอัตถิภาวะที่ทำลายต่อการรับรู้คุณค่าและการให้ความหมายของการดำรงอยู่ของตนเอง ผู้ให้ข้อมูลต่างเผชิญกับจุดพลิกผันสำคัญในชีวิตที่ส่งผลต่อการทบทวนและนิยามตัวตนใหม่ ผ่านการเจรจากับบาดแผล ความทรงจำ และชุดคุณค่าเดิมที่เคยมีในอดีต ความหมายในชีวิตจึงเป็นสิ่งไม่ตายตัว ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่ และเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างต่อเนื่องผ่านการนำตัวตนเก่ามาผสานกับโอกาสใหม่ในชีวิต การให้ความหมายจึงเกิดจากการลงมือทำบางสิ่งเพื่อความอยู่รอด การยึดมั่นในสิ่งที่ตนให้คุณค่า และการเชื่อมโยงกับความเชื่อภายในตน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงเลือก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบพื้นที่ปลอดภัย พื้นที่ที่สามารถเป็นตัวของตัวเองได้โดยไม่ถูกตัดสินหรือผ่านการพิสูจน์คุณค่า อีกทั้งบ้านในความหมายของผู้ให้ข้อมูลไม่ได้จำกัดอยู่เพียงสิ่งปลูกสร้าง แต่คือพื้นที่ทางจิตใจที่มอบความรู้สึกปลอดภัย ความเป็นส่วนหนึ่งของใครหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยยังคงความมีอีสระภาพ และความสามารถในการควบคุมชีวิตของตนเอง กลุ่มคนไร้บ้านในงานวิจัยนี้จึงไม่ได้เป็น “เหยื่อ” จากโครงสร้างทางสังคม แต่เป็น “ผู้ให้ความหมาย” ชีวิตของตนเองท่ามกลางข้อจำกัดในชีวิต และบาดแผลในอดีต ผ่านการมีเจตจำนงเสรี การสร้างความสัมพันธ์เชิงเลือก และการตีความประสบการณ์ใหม่ ความหมายในชีวิตจึงไม่ได้เกิดจากการถูกมอบความหมายให้โดยสังคม โลก หรือบุคคลอื่น แต่เกิดจากการที่บุคคลเลือกให้ความหมายต่อสิ่งที่ตนเผชิญ เป้าหมายที่ต้องการบรรลุ ความเชื่อที่คงความเป็นตัวตน และความสามารถในการเลือกและควบคุมทิศทางชีวิตตนเอง

ทั้งนี้การศึกษาสะท้อนถึงพลวัตของเจตจำนงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ผู้ให้ข้อมูลบางรายแสดงออกถึงการเลือกอย่างมีเสรีภาพเพื่อรักษาศักดิ์ศรีและอีสระภาพในการควบคุมชีวิตตน ขณะที่บางรายตกอยู่ในสภาวะที่เจตจำนงถูกระงับภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง การตีความเหล่านี้สอดคล้องกับงานของ Partis (2003), Henwood et al. (2015) และ Runquist และ Reed (2007) ที่ชี้ว่าความหมายในชีวิตของคนไร้บ้านเกิดจากการต่อรองเชิงความหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลังภายใน ในการดำรงอยู่ โดยมีความหวังช่วยต่อต้านความรู้สึกไร้ค่า ไร้ความหมาย ความหมายจึงไม่ได้อยู่ที่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เกิดจากวิธีที่บุคคลเลือกมีมุมมองและให้ความหมายต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตตน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาวิจัยในอนาคต

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีและวิเคราะห์ข้อมูลตามแนว IPA โดยให้อิสระต่อการเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึก ประสบการณ์ และการให้ความหมายต่อประสบการณ์ในชีวิตของผู้ให้ข้อมูล อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะการศึกษาวิจัยแบบ IPA ที่เน้นศึกษาประสบการณ์ส่วนบุคคลในบริบทเฉพาะ ประกอบกับวิธีคัดเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงภายใต้คำแนะนำของผู้นำเข้าสู่ผู้ให้ข้อมูล ทำให้ผู้ให้ข้อมูลมีคุณลักษณะและประสบการณ์คล้ายคลึงกัน มีความสามารถในการถ่ายทอดสูง อาจส่งผลต่อความหลากหลายทางข้อมูล จึงควรระมัดระวังในการนำผลการศึกษาไปอนุมานกับคนไร้บ้านทุกกลุ่ม

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติระดับองค์กรท้องถิ่น หน่วยบริการ หรือกลุ่มอาสา

พัฒนาพื้นที่ปลอดภัยเชิงอารมณ์ องค์กรควรจัดให้มีพื้นที่ที่เอื้อต่อการสะท้อนและถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตของคนไร้บ้านโดยปราศจากการตัดสิน ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของวงสนทนา การเขียนเชิงบำบัด หรือกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ ที่เน้นการแสดงออกของตัวตนผ่านศิลปะหรือการเล่าเรื่อง

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ส่งเสริมบทบาทของนักจิตวิทยาการให้คำปรึกษาในระบบสวัสดิการสังคม นโยบายด้านสวัสดิการ บูรณาการแนวทางจิตวิทยาการให้คำปรึกษา โดยเฉพาะในด้านการเยียวยาทางอารมณ์ ตัวตน และการเสริมสร้างความหมายในชีวิต ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มักถูกมองข้ามในกระบวนการช่วยเหลือแบบดั้งเดิมที่เน้นปัจจัยวัตถุ หรือการฟื้นฟูอาชีพเพียงด้านเดียว

เอกสารอ้างอิง

ถิรนนท์ ช่วยมีง. (2561). ปัจจัยทางจิตสังคมของกลุ่มประชากรคนไร้บ้านที่มีโรคจิตเวชในเขตกรุงเทพมหานคร [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ.

<https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2018.1423>

นภัสสร วัฒนศิริ. (2564). การศึกษาประสิทธิผลของนโยบายการคุ้มครองคนไร้บ้าน ในการสนับสนุนให้คนไร้บ้านมีงานทำ [สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ.

<https://doi.org/10.58837/CHULA.IS.2021.380>

Frankl, V. E. (1984). *Man's search for meaning: An introduction to logotherapy*. Square Press.

Frankl, V. E. (2006). *Man's search for meaning* (Rev. ed.). Beacon Press.

Henwood, B. F., Derejko, K. S., Couture, J., & Padgett, D. K. (2015). Maslow and mental health recovery: A comparative study of homeless programs for adults with serious mental illness. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 42(2), 220–228. <https://doi.org/10.1007/s10488-014-0542-8>

Partis, M. (2003). Hope in homeless people: A phenomenological study. *Primary Health Care Research & Development*, 4(1), 9–19. <https://doi.org/10.1191/1463423603pc128oa>

Runquist, J. J., & Reed, P. G. (2007). Self-transcendence and well-being in homeless adults. *Journal of Holistic Nursing*, 25(1), 5–13. <https://doi.org/10.1177/0898010106296439>

Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method, and research*. Sage.

Yalom, I. D. (1980). *Existential psychotherapy*. Basic Books.